

демонстрації, так і реконструкції. Заслуживает внимания исследование сходства и различия революций и реформ. В исследовании использованы общелогические методы исследования, компаративистский, исторический методы. Исследование позволило прийти к следующим выводам: определение стратегии преобразований общества делает их более успешными и предсказуемыми. Революции, как и реформы, различаются по своим масштабам и последствиям. Пути, способы, методы осуществления трансформации политической системы зависят в значительной степени от политической культуры, как элиты, так и народа, а потому формированию политической культуры реформаторы должны уделять достаточное внимание.

Ключевые слова: реконструкция политической системы, демонстрация политической системы, революция, люстрация, политическая культура.

* * *

УДК 323.2

Макаренко Л. П.,
кандидат політичних наук, доцент,
докторант кафедри політичних наук, Київський
національний університет ім. Тараса Шевченка
(Україна, Київ), Liliya876@mail.ru

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ АНАЛІЗУ РОЛІ ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ В СУЧАСНІЙ ПОЛІТИЧНІЙ СИСТЕМІ

Розглядаються різні тлумачення та підходи до визначення поняття «комунікація» та «політична комунікація». На основі цього, визначається місце та роль політичної комунікації в політичній системі суспільства. Дослідниками майже одностайно визнано, що саме політична комунікація визначальним чином впливає на ефективність політичної системи. Саме це зумовлює актуальність дослідження політичної комунікації для сучасної України, адже низька ефективність політичної системи очевидна.

Ключові слова: комунікація, політична комунікація, інформаційний обмін, взаємодія, зворотний зв'язок, функції політичної комунікації.

Політика, як будь-яка сфера людської діяльності, закономірно містить в собі комунікаційне начало, що проявляється в конкретно-історичних формах взаємодії різних суб'єктів політики – індивідів, соціальних груп і виражає їхні інтереси з приводу встановлення, функціонування та зміни політичної влади в суспільстві. Уперше політичну систему як інформаційно-комуникативну описав американський політолог К. Дойч. На його думку, «процес правління є процесом влади, підставою якого виступає комунікація». К. Дойч запропонував розглядати політичну систему як мережу комунікацій та інформаційних потоків. Модель політичної системи К. Дойча складається з чотирьох блоків, кожен з яких пов'язаний з різними етапами проходження інформаційно-комуникативних потоків: 1) отримання і відбір інформації; 2) обробка та оцінка інформації; 3) прийняття рішень; 4) здійснення рішень з урахуванням зворотного зв'язку. Політична система приймає інформацію через так звані рецептори (зовнішньополітичні – інформаційні служби та ін., внутрішньополітичні – центри вивчення громадської думки), де відбуваються селекція, систематизація та первинний аналіз отриманих даних. На наступній фазі нова інформація обробляється в рамках блоку «пам'яті і цінностей», де порівнюється з уже наявною інформацією та оцінюється з позицій цінностей, норм і стереотипів. Після цього уряд («центр ухвалення рішень»), вже маючи остаточне уявлення про те, наскільки нова політична ситуація, що склалася під впливом інформації, відповідає інтересам і цілям суспільного розвитку, приймає рішення з регулювання поточного стану системи. Нарешті, «ефектори» (органи виконавчої влади) на останньому етапі реалізують рішення, результати яких у вигляді нової

інформації по каналах «зворотного зв'язку» надходять до «рецепторів». Таким чином, політична система вступає в новий цикл функціонування. Це дає підстави розглядати політичну владу та її здійснення як комунікаційний процес, що передбачає інформаційну взаємодію «керівників» і «керованих», точніше, інформаційний обмін, зворотний зв'язок між ними. Політика здійснюється насамперед в інформаційному просторі. Відома теза «хто володіє інформацією, той володіє світом» сьогодні набуває особливого значення – інформація стає не тільки технологічною основою комунікації, а й субстратом суспільних відносин, у тому числі і в політиці [3, с. 123–126].

Дослідники, які працюють в галузі політичної науки, підкреслюють глибокий, органічний зв'язок політики, як виду людської діяльності і форми суспільної свідомості, з комунікацією, що опосередковує цю діяльність і перетворює знання саме в свідомість, часткове робить загальним, і навпаки, перетворює усвідомлене в нові знання, дії і вчинки. Політика існує в межах людської діяльності, різних способів взаємодії її носіїв, в полі комунікаційних процесів, що пов'язують і спрямовують суспільно-політичне життя.

Сьогодні глобалізація, інформатизація всіх сторін людського життя, низка інших чинників суттєво впливають на політичну систему суспільства, змінюючи її структуру, а також місце та значення політичної комунікації. Політична комунікація впливає найпомітніше, і, в той же час, дуже суперечливо на політичну сферу суспільного життя.

Актуальність дослідження політичної комунікації для сучасної України зумовлена також очевидними проблемами, що існують в цій сфері: високий ступінь недовіри громадян до чинної влади, розбіжність в очікуванні виборців під час голосування і нереалізованих обіцянок переможців, відсутність компромісу між гілками влади, неможливість створення ефективно діючої парламентської коаліції через розбіжності між її потенційними учасниками, порушення координації у діях між центральним і місцевими осередками політичних партій. Все це є симптомами порушень в системі комунікацій, а саме свідченням відсутності зворотного зв'язку, діалогу, без якого комунікація перетворюється на інформування.

Комунікація входила і входить до сфери зацікавленість багатьох вчених. Серед них варто виділити: Ч. Кулі, Дж. Б. Уотсона, Дж. Г. Міда, Д. Белла, З. Бжезінського, П. Брегера, Т. Лукмана, Ю. Хабермаса, Н. Вінера, К. Леві-Строса та інших. Розробкою поняття «політична комунікація» займалися: Л. Пай, Ж.-Р. Шварценберг, Л. Р. Посікера, Ж.-М. Котре, К. Санне, Б. Кретон, Д. Берло, Р. Катц, П. Лазарфельд, В. Ліпман, Л. Перлінг, М. Розенберг.

Дослідження тих чи інших аспектів політичної комунікації в Україні були здійснені: О. Гриценко, С. Кашацевою, С. Барматовою, В. Різуном, Є. Тихоміровою, Ю. Ганжуровим, О. Шахтеміровою та ін. Питанням використання інформації і комунікації в державному управлінні присвячено праці дослідників: І. Арістової, В. Бебика, Т. Безверхнюк, О. Берегової, М. Головатого, С. Денисюк, Н. Дніпренко, Н. Драгомирецької, В. Дрешпака, А. Єрмоленка, О. Зернецької, В. Козбаненка, В. Конецької, В. Королька, В. Комаровського, В. Малиновського,

А. Мельник, В. Лісничого, Т. Ляпіної, Н. Нижник, Г. Почепцова, Т. Притиченко, Є. Ромата, В. Рубцова, І. Слісаренка, С. Сербогіна, М. Томенка, Ю. Шемшученка та ін.

Мета роботи – визначити теоретичні підходи до понять «комунікація» і «політична комунікація», з'ясувати особливості і функції політичної комунікації у суспільстві.

Розгляд політичної комунікації варто розпочати з характеристики поняття «комунікація». До початку 1960-х рр. тільки в зарубіжній філософській і соціологічній літературі налічувалося близько сотні визначень комунікації. В 1977 р. К. Мертен нарахував 160 дефініцій комунікації. Можна з упевненістю сказати, що сьогодні таких визначень існує на порядок більше. Тому кожен, хто цікавиться результатами наукових досліджень в даній галузі, стикається з багатим спектром точок зору, підходів, аспектів, спроб загальнотеоретичного і спеціального підходу до дослідження і розуміння комунікації. Розглянемо деякі з них.

У праці «Основи теорії комунікації» за ред. М. Василика [6] розглядається три підходи до розуміння поняття «комунікація», поєднані, однак, тим, що порівнюється комунікація з спілкуванням. Перший підхід полягає в ототожненні цих понять.

Український дослідник Ю. Прилюк на основі історико-лінгвістичного аналізу значень цих термінів приходить до висновку, що етимологічно і семантично терміни «комунікація» і «спілкування» – тотожні. Аналогічної думки дотримуються і відомі зарубіжні вчені Т. Парсонс та К. Черрі.

Другий підхід пов'язаний з розділенням понять «комунікація» і «спілкування». Так, відомий філософ М. Каган у своїй праці «Світ спілкування: проблема міжсуб'єктних стосунків» стверджує, що комунікація і спілкування різняться між собою в двох істотних аспектах. По-перше, якщо «спілкування має і практичний, матеріальний, і духовний, інформаційний, і практично-духовний характер», то «комунікація... є суто інформаційним процесом – передаванням тих або інших повідомлень» [Цит. за 6]. Друга відмінність стосується самого способу зв'язку взаємодіючих систем. Спілкування як таке являє собою суб'єкт-суб'єктну взаємодію. Комунікація ж, у точному її розумінні, – це «інформаційний зв'язок суб'єкта з тим або іншим об'єктом – людиною, твариною, машиною». Одержувач повинен інформацію сприйняти, зрозуміти (правильно декодувати), добре засвоїти – і взяти до виконання. На відміну від цього, у спілкуванні «немає відправника й одержувача повідомлень – є співрозмовники, співучасники спільної справи». Якщо в комунікації інформація лине тільки в один бік і, отже, її кількість неухильно зменшується, то в спілкуванні вона циркулює між рівноправними активними партнерами – і, отже, не зменшується, а збільшується, збагачується. Мета спілкування – це «не обмін інформацією... а... пошук деякої спільної позиції?», творення спільності людей, «залучення суб'єкта до суб'єкта». Комунікація, на думку М. Кагана, монологічна, а спілкування діалогічне [Цит. за: 6].

Розрізняє ці два поняття і психолог Г. Андреева, для якої спілкування – поняття ширше, ніж комунікація. Вона пропонує виділяти в структурі спілкування три взаємопов'язані сторони: комунікативну, яка полягає в обміні інформацією між індивідами, які спілкуються;

інтерактивну як організацію взаємодії між індивідами, тобто в обміні не тільки знаннями, ідеями, але й діями; перцептивну, яка являє собою процес сприйняття і пізнання партнерами по спілкуванню один одного і встановлення на цій основі взаєморозуміння [Цит. за: 6].

В рамках іншої точки зору, протилежної попередній, розмірковує О. Соколов. На його думку, спілкування – це одна з форм комунікативної діяльності. В основі виділення цих форм лежать цільові установки партнерів по комунікації. Вчений виділяє три варіанти відносин учасників комунікації: – суб'єкт-суб'єктні відносини у вигляді діалогу рівноправних партнерів. Така форма комунікації і є спілкуванням; – суб'єкт-об'єктні відносини, які властиві комунікаційній діяльності у формі управління, коли комунікатор розглядає реципієнта як об'єкт комунікативного впливу, засобу досягнення своїх цілей; – об'єкт-суб'єктні відносини, властиві комунікаційній діяльності у формі наслідування, коли реципієнт цілеспрямовано вибирає комунікатора як зразок для наслідування, а останній при цьому може навіть не усвідомлювати своєї участі в комунікаційному акті. Типовим способом реалізації комунікативного спілкування, на думку О. Соколова, є діалог двох співрозмовників, а управління і наслідування – монолог в усному, письмовому або пантомімічному (поведінковому) акті. Тобто, в даному випадку, комунікація розглядається як поняття набагато ширше, ніж спілкування [Цит. за: 6].

Третій підхід до проблеми співвідношення понять, що розглядає М. Василик, базується на понятті інформаційного обміну. На думку прибічників даного підходу спілкування не вичерпує всі інформаційні процеси в суспільстві. Ці процеси охоплюють весь соціальний організм, пронизують всі соціальні підсистеми, присутні в усіх фрагментах суспільного життя. Причому, повідомлення у вербальному вигляді складають лише незначну частину інформаційного обміну в суспільстві, у решті випадків обмін інформацією здійснюється в немовних формах, а її носіями є не тільки невербальні сигнали (міміка, жести, інтонація та ін.), але й речі, предмети, матеріальні носії культури. Останні дозволяють передавати інформацію в просторі і часі. Саме тому поняття «спілкування» позначає тільки ті процеси обміну інформацією, які являють собою специфічно людську діяльність, направлену на встановлення і підтримання взаємозв'язку і взаємодії між людьми, та здійснюються, в першу чергу, за допомогою мови. Всі інформаційні процеси в суспільстві ми можемо позначати терміном «соціальна комунікація». Таким чином, найзагальнішим поняттям стає «комунікація» (інформаційний обмін), менш широким – «соціальна комунікація» (інформаційний обмін в суспільстві) і найвужчим, що позначає різновид «соціальної комунікації», який здійснюється на вербальному рівні обміну інформацією в суспільстві, – «спілкування» [6].

Цікавою є точка зору Л. Землянові, яка вважає, що «комунікація може означати зв'язок, повідомлення, засіб зв'язку, інформацію, засіб інформації, а також контакт, спілкування, поєднання» [Цит. за: 3].

Польський комуніколог Т. Гобан-Клас у своєму підручнику «Засоби масової комунікації і масова комунікація» наводить сім типових визначень комунікації: 1) комунікація як трансмісія, передача інформації, ідей, емоцій, умінь; 2) комунікація як розуміння інших, коли ми й самі прагнемо, щоб нас зрозуміли (комунікація як

порозуміння); 3) комунікація як вплив за допомогою знаків і символів на людей; 4) комунікація як об'єднання (творення спільноти) за допомогою мови чи знаків; 5) комунікація як обмін завданнями між людьми, які мають спільне в сприйманні, прагненнях і позиціях; 6) комунікація як взаємодія за допомогою символів; 7) комунікація як складова суспільного процесу, що виражає групові норми, здійснює громадський контроль, розподіляє ролі, досягає координації зусиль тощо [Цит. за: 7].

Класична парадигма комунікації була розроблена американським політологом Г. Лассуелом у 1948 році. Вона ґрунтується на послідовних питаннях, що стосуються передачі інформації: хто передає, що передає, яким каналом, кому і з яким результатом.

Відповідно до цього виділяють шість головних змінних процесу комунікації [7]:

1. Відправник (комунікатор, кодувальник) – це особа чи група осіб, що ініціюють передачу інформації. А тому на них покладена відповідальність за точне формулювання повідомлення, призначеного для отримувача. Відповідно це вимагає від комунікатора володіння комунікативними навиками, які б давали йому можливість кодувати повідомлення так, щоб воно правильно було відображено у свідомості реципієнта, і інформація справила відповідне враження.

2. Повідомлення – це сукупність вербальних і невербальних символів, що становлять інформацію, яку хоче передати комунікатор.

3. Канал – це спосіб (засіб, шлях), за допомогою якого інформація потрапляє від комунікатора до отримувача. Виділяють такі канали комунікації: природні (вербальний, невербальний) і штучні (іконічний, символічний), художні (графіка, скульптура, живопис, архітектура тощо) і технічні (відео, телебачення, поліграфія тощо) [9].

4. Отримувач (реципієнт, цільова аудиторія, декодувальник) – це особи чи коло осіб, для яких призначене інформаційне повідомлення комунікатора. Отримувача характеризують вміння слухати, в належний спосіб сприймати отримане повідомлення і вміння забезпечити зворотний зв'язок з відправником.

5. Сприйняття – це розуміння реципієнтом повідомлення комунікатора. Помилка сприйняття повідомлення реципієнтом відбувається тоді, коли кодування і декодування відбуваються в різних системах символів: під час передачі повідомлення комунікатор вибрав незрозумілу чи невідому для отримувача систему кодування.

6. Зворотний зв'язок – реакція отримувача на повідомлення. Він є орієнтиром для подальшого повідомлення і дає оцінку ефективності комунікації. Зворотний зв'язок є необхідною складовою процесу комунікації, за його відсутності відбувається просто інформування стосовно певних подій, явищ чи процесів, яке не вимагає виявлення ставлення отримувача до цього повідомлення.

Отже, поняття «комунікація» має чимало визначень. Під комунікацією в широкому розумінні припускається і система, в якій здійснюється взаємодія її складових, і способи спілкування, що дозволяють створювати, передавати та отримувати інформацію. Можна говорити про соціальні, культурні, технічні, політичні, економічні, наукові, освітні комунікації, де механізм комунікації

ґрунтується на аналогічних принципах і вимагає наявності основних складових цього процесу.

Але в різних сферах соціального життя місце і характер інформаційно-комунікативних процесів далеко не однакові. Наприклад, обіг інформації, що виступає у вигляді «власності» чи «товару», продукує якісно інші контакти і взаємовідносини акторів, ніж обіг інформації, що постає як «ресурс влади».

Тому політику доцільніше розглядати не як одну з багатьох форм загальносоціальної природи інформаційно-комунікативних обмінів, а як особливий тип спілкування і контактних зв'язків, що виникають в спеціалізованій діяльності людини політичної. Концепція «політичної комунікації» описує не універсальний, а унікальний тип комунікативного процесу, якому притаманні власні джерела інформаційних контактів, особливий тип організації соціальних взаємовідносин, специфічні функціональні навантаження в рамках суспільства, власна морфологія, багаторазово опосередкований стиль спілкування макросоціальних груп.

Якщо говорити про виникнення поняття «політична комунікація», то воно безпосередньо пов'язане з еволюцією західного суспільства в період після Другої світової війни, зростанням ролі нових інформаційних технологій, а також розвитком кібернетичної теорії.

Як вважав Н. Вінер, всі явища навколишнього світу можуть бути пояснені з погляду інформаційного обміну, циркуляції інформації. На його думку, це створення, відправлення, отримання і обробка повідомлень, що істотно впливають на політику. Згадана дія може бути як прямою, так і непрямою, її результати можуть виявлятися як негайно, так і через певний час. Про прямі або безпосередні дії можна говорити стосовно таких видів політичної діяльності, як заклик до участі у виборах, звернення за підтримкою політичного курсу, пропозиція схвалити і прийняти або відхилити який-небудь законопроект. Непряма дія повідомлень виявляється в тому, що вони можуть використовуватися для створення якихось «ідеальних моделей», «образів» дійсності та стереотипів, які впливають на політичну свідомість і поведінку політичних еліт та громадськості. Творцями і відправниками повідомлень можуть бути політики, журналісти, представники груп інтересів або окремі індивіди, які зовсім не мають відношення ні до яких організацій або інститутів. Те ж саме стосується одержувачів повідомлень. Принципово важливим є те, що повідомлення спричиняє політичний результат, впливаючи на свідомість, переконання і поведінку індивідів, спільнот, інститутів, а також на середовище, в якому вони існують [Цит. за: 2].

Політичне повідомлення є ключовим аспектом політики, оскільки переважну частину політично значущої інформації ми отримуємо саме завдяки поширюваним повідомленням, а не з власного досвіду. Як вірно зазначив К. Берк: «Значна частина нашої реальності формується вербально. І лише незначну частину реальності ми пізнаємо шляхом безпосереднього досвіду, повна ж картина складається завдяки системі символів. Що стосується таких абстрактних понять, як «демократія» або «справедливість» і ще низки політичних явищ, то тут не існує емпіричної основи. Їх тлумачення повністю залежить від вербальних символів» [Цит. за: 2].

Цікаво визначив політичну комунікацію, як «нервову систему державного управління», К. Дойч, якого вище ми вже згадували, вважаючи політичні повідомлення чинником, що обумовлює політичну поведінку [Цит. за: 2]. На думку Ж. М. Коттре, роль комунікації в політичному житті суспільства можна порівняти із значенням кровообігу для організму людини [Цит. за: 2]. Дійсно, політична комунікація є необхідною субстанцією, яка пов'язує різні частини суспільства і дозволяє їм функціонувати як єдине ціле.

Н. Кудрявченко, вважає, що «...політична комунікація – це сукупність теорій і методів, якими можуть користуватися політичні організації і органи влади з метою визначення своїх завдань і впливу на поведінку громадян. З її допомогою з'являється можливість передачі політичних знань і досвіду, а також формування «образу» влади, бо сьогодні, як і у всі часи, правителі прагнуть з'явитися перед масами з найвигіднішого боку, залежно від вимог, які пред'являлися до вождя, государя, президента в кожен історичну епоху. Отже, політична комунікація – це своєрідний вид політичних відносин, без якого неможливий рух сучасного політичного процесу» [5].

Таким чином, можна відзначити, що під політичною комунікацією, в першу чергу, розуміються процеси, пов'язані з цілеспрямованим впливом на громадян і суспільство з метою формування необхідного образу влади. У цьому контексті, процес комунікації носить суто вертикальний односпрямований характер, з чим автор не погоджується.

Слушно є думка О. Карасьової, яка вважає, що «...політична комунікація – процес передачі, обміну політичною інформацією, яка структурує політичну діяльність, надає їй нове значення, формує громадську думку, забезпечує процес політичної соціалізації громадян з урахуванням їх потреб і інтересів, процес обміну сенсами, новинами між владою і суспільством, між політичними акторами з метою досягнення розуміння і згоди» [Цит. за: 3].

Російський дослідник В. Кравченко, вважає, що політична комунікація – «...це смисловий аспект взаємодії суб'єктів політики шляхом обміну інформацією в процесі боротьби за владу або її здійснення. В цілому, політичну комунікацію можна охарактеризувати як інформаційно-пропагандистську діяльність соціального суб'єкта з виробництва і розповсюдження соціально-політичної інформації, спрямованої на формування (стабілізацію або зміну) думок і дій інших соціальних суб'єктів» [Цит. за: 2].

Заслугує на увагу підхід М. Назарова, який вважає, що політичні процеси в кінцевому рахунку визначають зміст і особливості комунікації у суспільстві в цілому [Цит. за: 2].

Автору хотілося б особливо наголосити на тому, що певна комунікативна «продукція» є результатом виконання суб'єктами політики своїх прямих і безпосередніх функцій. Тобто, комунікація є не тільки знаряддям, ресурсом політичної діяльності, але і її метою, результатом. Наприклад, створення партіями ідеологій, програм, або ухвалення парламентом законів – це ні що інше, як «виробництво» комунікативного продукту, повідомлення. Закон як комунікативний продукт, як певне повідомлення для суспільства має запустити зворотню реакцію, відповідь комунікаторові, яка може виражатися

у вигляді письмових звернень, коментарів через ЗМІ, електронну пошту, через акції громадської підтримки чи непокори, страйки, участь у плебісциті, референдумі та у виборах, врешті, просто у законослухняній поведінці. Законотворчість як комунікацію розглядає в монографії «Парламент України в політичній комунікації» Ю. Ганжуров [1].

Інформаційні потоки між державною владою та громадянами мають певну циклічність. Громадяни вимагають від держави виконання своїх функцій, держава реагує на їхні вимоги та надає свої послуги. Після цього громадяни певним чином реагують на ці послуги своїм задоволенням чи обуренням, а держава по тому здійснює певні корекції своїх дій, щоб знову отримати від громадян нові вимоги та очікування.

Політична комунікація містить усі складові комунікації в цілому, але можна сформулювати певні її особливості. Так, О. Шиманова виокремлює наступні [7]:

І. Суб'єктами політичної комунікації є: громадяни, групи, політичні інститути і політичні актори (виборці, формальні і неформальні групи, об'єднання громадян, громадські організації, об'єднання і рухи, політичні партії, лобістські структури, органи державної влади і місцевого самоврядування, регіональні, міждержавні і міжнародні організації). Категорії суб'єкт і об'єкт політичної комунікації перегукуються, оскільки залежно від виду комунікації суб'єкт політичної комунікації може ставати її об'єктом.

ІІ. Політичні комунікації відрізняються змістом комунікацій, тими повідомленнями, що поширюються під час здійснення зв'язків з громадянами в політичній сфері.

Політичне повідомлення є ключовим аспектом політики, оскільки більшу частину політично значущої інформації людина отримує саме завдяки розповсюдженню повідомленням і зовсім не з власного досвіду. Доступність відомостей про минуле і прогнози щодо майбутніх подій є можливою лише під час передачі повідомлень.

Політична комунікація розглядається як функціональна властивість одного з компонентів політичної системи суспільства, її особливої підсистеми, яка встановлює зв'язки між інститутами політичної системи. Значення цієї системи дуже велике, оскільки люди здатні оцінювати дії, в тому числі і політичні, лише за наявності певного обсягу знань і інформації.

Політична інформація є сукупністю знань, повідомлень про явища, факти і події політичної сфери суспільства. За її допомогою передається політичний досвід, координуються зусилля людей, відбувається їх політична соціалізація і адаптація, структурується політичне життя.

Взаємовідносини між політичними акторами не можуть проявлятися по-іншому, ніж в формі інформаційного обміну, тобто комунікації, що передбачає передачу від актора до актора тих чи інших смислових значень посередництвом формальних і неформальних каналів комунікації з використанням знакових повідомлень та інших символічних форм (мова, жести, вирази обличчя, зовнішній вигляд), що сприймаються різними органами чуттів.

У цьому контексті виникає необхідність уточнення понять «політична інформація» і «політично значуща інформація». Перше поняття співвідноситься із змістом повідомлень про явища, факти і події, що відбуваються

в політичній сфері суспільства. Обсяг другого поняття охоплює зміст усієї сукупності повідомлень, які змінюють стан політичних акторів в процесі їх громадсько-практичної діяльності. Залежно від конкретної ситуації не всяка «вхідна» політична інформація стає політично значущою. У той самий час елементом політично значущої інформації може стати повідомлення про події іншої сфери суспільного життя, що торкається інтересів будь-якого політичного актора. Це можуть бути відомості про факти з області економіки (наприклад, інформація про покращання чи погіршення економічної ситуації), науки, мистецтва, культури і навіть інформація суто технічного характеру (наприклад, характеристики національної системи протиракетної оборони) [2].

Виділяють такі види політичної інформації: 1) констатуюча (нейтральна); 2) спонукальна (яка закликає до певних дій); 3) мотивуюча. Спонукальна інформація може бути спрямована на активацію («підштовхування» до дій у певному напрямку) і дестабілізацію (руйнування політичних структур, норм і форм поведінки або діяльності).

III. Здійснення політичних комунікацій відбувається в різних напрямках. Можна виділити зовнішню і внутрішню політичну комунікацію. Внутрішня політична комунікація відбувається всередині групи, політичного інституту, між його структурними елементами.

Відповідно до акторів комунікації можна виділити три рівні інформаційних потоків в системі політичної комунікації. Перший рівень обслуговує органи влади і управління (циркулює переважно службова інформація). Другий – утворює інформаційне середовище діяльності партій, профспілок, суспільних рухів (циркулюють програми, статuti, інформація про їх діяльність). Третій – звертається безпосередньо до громадської думки, до масової свідомості і поведінки.

Крім того, різні типи акторів створюють і різну політичну комунікацію: владну, коли однією із сторін виступає влада; власне політичну, участь в якій обов'язково беруть політичні інститути; громадянську, коли обмін інформацією відбувається між громадянами стосовно політичної проблематики. Особливий тип політичної комунікації – електоральна, яка активно здійснюється у передвиборчий період і активізує усі політико-комунікативні суб'єкти, а особливо політичні партії чи кандидатів, між якими ведеться боротьба за перемогу. Схематично виборчу комунікацію можна зобразити так: суб'єкт – політична партія, блок, кандидат; об'єкт – виборець; зміст – передвиборча агітація; мета – здобуття прихильності; результат – кількість набраних голосів; канали – ЗМІ, зустрічі з виборцями, неформальні зв'язки.

На противагу виборчої комунікації можна поставити комунікацію у міжвиборчий період, коли припиняються передвиборчі баталії і домінуючою стає владна комунікація.

IV. Предметом політичної комунікації є дії суб'єкта (групи, актора, інституту), представництво і захист загальнонаціональних чи групових інтересів громадян. На основі цього і формулюються основні повідомлення.

V. Р.-Ж. Шварценберг виділив три основні способи (канали) політичної комунікації, що ґрунтуються на використанні різноманітних засобів:

1. Комунікація через засоби масової інформації: друковані засоби (преса, книги, плакати), електронні

(радіо, телебачення). Така комунікація реалізується через проведення прес-конференцій, брифінгів, розсилання прес-релізів, розміщення політичної реклами.

2. Комунікація через організації, коли ланкою передачі слугують політичні партії, групи інтересів, суспільні організації і рухи.

3. Комунікація через неформальні канали з використанням особистих зв'язків.

VI. Будь-яка дія в політичному просторі містить інформаційно-комунікаційну складову і спричиняє певні наслідки. Тому, можна говорити про прямі (безпосередні) і непрямі (опосередковані) результати політичної комунікації. Прямі наслідки безпосередньо відповідають свідомим діям і очікуванням суб'єкта від процесу комунікації і проявляються у зворотній реакції об'єкта у вигляді певних дій (його активності-пасивності, діяльності-бездіяльності, участі-неучасті) та прийнятті відповідних рішень.

Проте досить часто повідомлення потрапляє і до інших груп, окрім цільової. Це призводить до непрямих наслідків, які спричиняють зміну співвідношення сили чи політичної ваги основних політичних акторів (посилення або послаблення одного з акторів в політичній системі чи на міжнародній арені). Наприклад, результатом міжпартійної комунікації може стати падіння чи підвищення рейтингу-довіри серед населення; владна комунікація може вплинути на міжнародний престиж держави.

VII. Політична комунікація функціонує в певних умовах:

а) політичні умови (партійна система, виборча система);

б) історичні умови (тенденції часу, політична культура);

в) суспільні умови (спорт, культура, церква);

г) організаційні умови – фінанси, кадри, тощо;

д) комунікаційний простір – організаційна структура ЗМІ, журналістика, дополітичний простір (товариства).

Особливості політичної комунікації виявляються також в її функціях. По відношенню до політичної системи та громадянського суспільства політична комунікація виконує такі функції:

1) інформаційну (поширення необхідних знань про елементи політичної системи та їх функціонування);

2) регулятивну (дає змогу виробити оптимальний механізм взаємодії як між елементами політичної системи, так і між політичною системою і громадянським суспільством);

3) функцію політичної соціалізації (сприяє встановленню важливих і необхідних норм політичної діяльності і політичної поведінки);

4) маніпулятивну (сприяє формуванню суспільної думки з найбільш важливих політичних проблем);

5) інтеграційну-деінтеграційну (за певних політичних обставин об'єднує, або поляризує громадян або їх погляди на актуальні питання);

6) мотиваційну (отримана реципієнтом інформація може спонукати його до вчинення певних дій, наприклад, виборча комунікація мотивує громадян до участі у виборах).

Дещо по-іншому сформульовані функції політичної комунікації у Ю. Ірхіна [Цит. за: 3]:

1. Поширення ідейно-політичних цінностей, знань про політику, політичне інформування.

2. Інтеграція і регулювання політичних відносин.
3. Формування громадської (політичної) думки.
4. Поширення політичної культури, її розвиток в індивідуумів; політико-культурний обмін.

5. Підготовка громадськості до участі в політиці.

Якщо узагальнити все вище викладене, то можна зробити висновок, що значення політичної комунікації в політичній системі та й у суспільстві цілому важко переоцінити. Дослідниками майже одностайно визнано, що саме політична комунікація визначальним чином впливає на ефективність політичної системи, адже виконання суб'єктами політики своїх функцій безпосередньо пов'язане з ефективно побудованою системою комунікацій.

Висновки. Політика є багатоманітним суспільним явищем: однією зі сфер суспільного життя; особливим видом суспільних відносин, передусім великих соціальних груп, пов'язаних із реалізацією влади в суспільстві; засобом узгодження соціальних інтересів; боротьбою за оволодіння державною владою та участю у її здійсненні; організацією та функціонуванням держави й політичної системи в цілому тощо. У найзагальнішому вигляді політика є діяльністю з керівництва та управління суспільством на основі публічної влади [8]. Багатоаспектність політики, відповідно, обумовлює складність і багатоманітність визначень політичної комунікації.

Розглядаючи політичну діяльність з інформаційно-комунікаційної точки зору, очевидно, що взаємини між політичними акторами в ході їх боротьби за завоювання, утримання і використання влади, незалежно від того, який би характер вони не набували, не можуть виявлятися інакше як у формі інформаційного обміну, тобто комунікації. Усе це припускає передачу від актора до актора тих або інших смислових значень за допомогою мови, зображень, жестів, виразів обличчя і інших символічних форм, що сприймаються різними органами чуття. Таким чином, виникає підстава стверджувати, що політична діяльність має свій «комунікативний вимір», або, точніше, що політична комунікація як особливий вид комунікації, що є інформаційним впливом політичних акторів один на одного і навколишнє соціальне середовище (суспільство), є атрибутом, невід'ємною властивістю політичної діяльності, без якої остання не може існувати.

Останнім часом політична комунікація розглядається як функціональний елемент політичної системи суспільства, що забезпечує взаємозв'язок між іншими її компонентами. Але в той же час політична комунікація виступає і як процес, і як безпосередня діяльність політичних акторів по виробництву і розповсюдженню політично значущої інформації, направленої на формування образу думок і дій інших соціальних суб'єктів. Універсалізація поняття комунікації в принципі неможлива, як і таких загальних понять: політика, інформація тощо.

Таким чином, поняття комунікації постійно збагачується новими рисами та суттєвими ознаками і тому потребує постійного осмислення, періодичного доповнення й уточнення.

Список використаних джерел

1. Ганжуров Ю. С. Парламент України в політичній комунікації / Ю. Ганжуров. – К.: Україна, 2007. – 352 с.
2. Грачов М. Н. Политическая коммуникация: теоретические концепции, модели, векторы развития [Електронний ресурс] /

М. Н. Грачов. – Режим доступу: <http://read.virmk.ru/g/GRACHEV/index.htm>

3. Денисюк С. Г. Конспект лекцій з дисципліни «Комунікологія» [Електронний ресурс] / С. Денисюк. – Режим доступу: <http://leksii.org/5-6747.html>

4. Дойч К. Нервы управления: модели политической коммуникации и контроля / Карл Дойч. – М.: Прогресс, 1963. – 387 с.

5. Кудрявченко Н. А. Политическая коммуникация и власть [Електронний ресурс] / Н. Кудрявченко. – Режим доступу: <http://www.vevivi.ru/best/Politicheskaya-kommunikatsiya-i-vlast-ref56668.html>

6. Основы теории коммуникации: Учебник / Под ред. проф. М. А. Василіка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forum.myword.ru/index.php?files/file/3187-osnovi-teorii-kommunikacii/>

7. Шиманова О. Теоретичні основи дослідження політичної комунікації [Електронний ресурс] / О. Шиманова. – Режим доступу: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/25344/30-shimanova.pdf?sequence=1>

8. Шляхтун П. П. Политология (теория та история политической науки). Навчальний посібник / П. П. Шляхтун. – К.: Либідь, 2005. – 576 с.

References

1. Ganzhurov Ju. S. Parlament Ukraïny v politychnij komunikacii' / Ju. Ganzhurov. – K.: Ukraïna, 2007. – 352 s.

2. Grachov M. N. Politicheskaja komunikacija: teoreticheskie koncepcii, modeli, vektory razvitija [Elektronnyj resurs] / M. N. Grachov. – Rezhim dostupu: <http://read.virmk.ru/g/GRACHEV/index.htm>

3. Denysjuk S. G. Konspekt lekcij z dyscypliny «Komunikologija» [Elektronnyj resurs] / S. Denysjuk. – Rezhym dostupu: <http://leksii.org/5-6747.html>

4. Dojch K. Nervy upravlenija: modeli politicheskoy komunikacii i kontrolya / Karl Dojch. – M.: Progress, 1963. – 387 s.

5. Kudrjavchenko N. A. Politicheskaja kommunikacija i vlast' [Elektronnyj resurs] / N. Kudrjavchenko. – Rezhym dostupu: <http://www.vevivi.ru/best/Politicheskaya-kommunikatsiya-i-vlast-ref56668.html>

6. Osnovy teorii kommunikacii: Uchebnik / Pod red. prof. M. A. Vasilika [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: <http://forum.myword.ru/index.php?files/file/3187-osnovi-teorii-kommunikacii/>

7. Shymanova O. Teoretychni osnovy doslidzhennja politychnoi' komunikacii' [Elektronnyj resurs] / O. Shymanova. – Rezhym dostupu: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/25344/30-shimanova.pdf?sequence=1>

8. Shljachtun P. P. Politologija (teorija ta istorija politychnoi' nauky). Navchal'nyj posibnyk / P. P. Shljachtun. – K.: Lybid', 2005. – 576 s.

Макаренко Л. П., PhD. Political Sciences, Doctoral student of Political Science Kyiv National Taras Shevchenko University (Ukraine, Kyiv), Liliya876@mail.ru

Theoretical foundations analysis role of political communication in modern political system

The article deals with different interpretations and approaches to the definition of «communication» and «political communication». On this basis, it is defined the place and role of political communication in the political system of society. The researchers found that political communication is a determining impact of the effectiveness of the political system. This is what causes the relevance of political communication research for modern Ukraine, because inefficient political system is obvious.

Keywords: communication, political communication, information exchange, interaction, feedback, functions of political communication.

Макаренко Л. П., кандидат политических наук, доцент, докторант кафедры политических наук, Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко (Украина, Киев), Liliya876@mail.ru

Теоретические основы анализа роли политической коммуникации в современной политической системе

Рассматриваются различные толкования и подходы к определению понятий «коммуникация» и «политическая коммуникация». На основе этого, определяется место и роль политической коммуникации в политической системе общества. Исследователями почти единодушно признано, что именно политическая коммуникация определяющим образом влияет на эффективность политической системы. Именно это обуславливает актуальность исследования политической коммуникации для современной Украины, ведь низкая эффективность политической системы очевидна.

Ключевые слова: коммуникация, политическая коммуникация, обмен информацией, взаимодействие, обратная связь, функции политической коммуникации.

***